

Teoreticko-metodologický seminář

Zdeňka Jastrzemska
jastrzem@phil.muni.cz

A) Co je to věda?

- Věda je každý celek hodný toho, aby mohl být předmětem intelektuální výuky na vysokých školách.
- Věda je specifický typ poznání.
- Věda je uspořádaným a organizovaným poznáním založeným na zdravém rozumu.
- Věda je její metoda.

Vědu je možné považovat za:

- instituci
- metodu
- hromadící se tradici vědomostí
- důležitý činitel při výrobě (jejím udržování a vývoji)
- jeden z nejsilnějších vlivů, který formuje náš „obraz světa“

Vědy o vědě

- Teorie a metodologie vědy
- Dějiny vědy
- Sociologie vědy
- Ekonomie a organizace vědy
- Etika vědy
- Komunikace vědy
- ...

Metodologické znaky vědy

- předmět zkoumání
- metody bádání
- jazyk
- systém poznatků

Další znaky vědeckého poznání:
(intersubjektivnost X objektivita)

B) Co je to vysvětlení?

- **Poskytují vědecké teorie nějaké vysvětlení?**
- **V čem vysvětlení spočívá? Jaká je jeho podstata?**
- **Čím se liší od popisu a predikce?**
- **Jaké jsou typy vysvětlení?, ...**

Vysvětlení na začátku 21. století

- vysvětlení je jeden z hlavních cílů vědeckého snažení;
- ne faktuální správnost, ale „formální“ správnost.

Vysvětlení na začátku 20. století

- vysvětlení leží za hranicemi vědy;
- úkolem vědy je popisovat, systematizovat, predikovat.

Vysvětlení, poznání a rozumění

Poskytuje nám vysvětlení nějaké poznání?

ANO

- 2 druhy poznání (deskriptivní a explanační)
 - explanační poznání je poznáním (kauzálních) mechanismů ;
 - explanační poznání je poznáním toho, co je nutné, možné či nemožné.

NE

- vysvětlení má pouze pragmatickou hodnotu (např. zlepšuje prediktivní sílu), rozumění spočívá v „organizaci“ deskriptivních znalostí.

Co je to vysvětlení?

- 1) Vysvětlení je deduktivní (popř. induktivní) argument.
- 2) Vysvětlení spočívá v subsumpci pod obecné (popř. statistické) zákony.
- 3) Vysvětlení nějakého jevu spočívá ve shromáždění souboru faktorů, které jsou pro jeho výskyt statisticky relevantní.
- 4) Vysvětlil nějaký jev znamená ukázat na jeho příčinu.
- 5) Vysvětlení spočívá v “redukci“ neznámého na již známé.
- 6) Vysvětlení je odpovědí na otázku Proč?

Deduktivně-nomologický model

- **Carl G. Hempel – Paul Oppenheim: Studie z logiky vysvětlení (1948)**
 - stal se základem obecně přijímaného pohledu na vysvětlení.
 - = že jev může být vysvětlen pomocí vhodných počátečních (antecedentních) podmínek subsumpcí pod jeden nebo více zákonů přírody a že premisy vysvětlujícího argumentu vytvářejí dostatečnou (popř. nutnou) podmínku pro jeho závěr.

Deduktivně-nomologický model

Explanandum (E) je věta, která popisuje jev, který má být vysvětlen.

Explanans je třída vět, které jsou použity k vysvětlení daného jevu.

Explanans tvoří jednak specifické antecedentní podmínky (C_1, C_2, \dots, C_k), jednak pravidelnosti vyjádřené pomocí obecných zákonů (L_1, L_2, \dots, L_r).

Obecná struktura:

C_1, C_2, \dots, C_k

L_1, L_2, \dots, L_r

E

→ vysvětlení je argument určitého
typu

Podmínky adekvátnosti:

- (R1) Explanandum musí být logickým důsledkem explanans.
- (R2) Explanans musí obsahovat obecné zákony a tyto zákony musí být pro odvození explananda nutné.
- (R3) Explanans musí mít empirický obsah, tj. musí být alespoň principiálně testovatelné experimentem nebo pozorováním.
- (R4) Věty tvořící explanans musí být pravdivé.

Tři obecné námitky:

- navrhovaný model je příliš restriktivní
- navrhovaný model je i příliš inkluzivní
- ztotožňuje vysvětlení a predikce

Základní složky vysvětlení

- explanandum (E) a explanans (C)

Základní otázky:

- 1) Jaké entity vstupují do vysvětlujícího vztahu?
(lingvistické-věty, abstraktní-propozice, ontologické entity-události, fakty)
- 2) Jaká je podstata tohoto vztahu? Jaké jsou jeho charakteristické rysy? Za jakých podmínek C vysvětluje E?

Typy vysvětlení

- **Kauzální vysvětlení**
 - vysvětlení na základě příčin.
- **Teleologické vysvětlení**
 - vysvětlení na základě motivů
- **Funkcionální vysvětlení**
 - vysvětlení na základě funkce

Lokální a globální vysvětlení

- Vysvětlení partikulárních jevů na základě nějakého typu determinace (závislosti).
- Vysvětlení souboru jevů (popř. zákonů) na základě jejich redukce – sjednocující tendence ve vědě.

Pragmatický a nepragmatický přístup k vysvětlení

- **Nepragmatické přístupy** – klíčový je vztah mezi explanans a explanandem (logické, syntaktické, nomologické faktory).
- **Pragmatické přístupy** – klíčový je kontext, ve kterém se vysvětlení předkládá (kontextuální, psychologické faktory).